

Любов ГАЛУХА,*orcid.org/0000-0002-5174-5286*

кандидат історичних наук, доцент,

професор кафедри історії України

Рівненського державного гуманітарного університету

(Рівне, Україна) *liubovhalukha@gmail.com*

РОЗВИТОК ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК СТАБІЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження ролі історичної освіти в процесі формування національної ідентичності зумовлена сучасними викликами, які постають перед українським суспільством. В умовах глобалізації та інтернаціоналізації інформаційного простору зростає потреба у зміцненні національної свідомості та єдності. Історична освіта здатна забезпечити глибоке розуміння історичних процесів і їхнього впливу на сучасний стан держави, сприяючи формуванню у громадян національної ідентичності. Це має особливе значення для України, де процеси національного відродження та самоусвідомлення тривають, а дослідження цієї теми дає змогу розробити ефективні стратегії для виховання молодого покоління, здатного до свідомого самовизначення в умовах швидкоплинного світу.

Метою статті є аналіз розвитку історичної освіти в контексті сучасних соціально-політичних змін в Україні, а також дослідження впливу внутрішніх і зовнішніх чинників на формування національної ідентичності через призму історичного навчання. Автором досліджено, як соціально-політичні зміни в Україні впливають на розвиток історичної освіти та зміцнення національної ідентичності. Зроблено висновок, що історична освіта є важливим інструментом формування національної самосвідомості, а соціокультурні трансформації та державна політика суттєво впливають на її розвиток.

Майбутні перспективи досліджень включають поглиблений аналіз впливу сучасних соціально-політичних процесів на зміст і методику історичної освіти в Україні, а також вивчення механізмів формування національної ідентичності через освітні системи. Окрему увагу варто приділити дослідженню ролі медіа та нових технологій у процесі передавання історичних знань, їхнього впливу на суспільну свідомість, а також розробці ефективних моделей патріотичного виховання в умовах глобалізації та інформаційних викликів.

Таким чином, історична освіта є невід'ємною складовою процесу формування національної ідентичності, особливо в умовах сучасних викликів. Глибоке розуміння історичних процесів дає змогу громадянам критично мислити, аналізувати сучасні події та будувати своє майбутнє, спираючись на багатий досвід попередніх поколінь.

Ключові слова: історична пам'ять, національна свідомість, освітні реформи, ідентичність суспільства, культурна спадщина.

Liubov HALUKHA,*orcid.org/0000-0002-5174-5286*

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,

Professor at the Department of History of Ukraine

Rivne State Humanitarian University

(Rivne, Ukraine) *liubovhalukha@gmail.com*

THE DEVELOPMENT OF HISTORICAL EDUCATION AS A FACTOR IN STABILIZING NATIONAL IDENTITY IN UKRAINE

The relevance of the study of the role of historical education in the process of forming national identity is due to the current challenges facing Ukrainian society. In the context of globalisation and internationalisation of the information space, there is a growing need to strengthen national consciousness and unity. Historical education can provide a deep understanding of historical processes and their impact on the current state of the state, contributing to the formation of national identity among citizens. This is of particular importance for Ukraine, where the processes of national revival and self-awareness are ongoing, and the study of this topic allows to develop effective strategies for educating the younger generation capable of conscious self-determination in a rapidly changing world.

The purpose of the article is to analyse the development of historical education in the context of current socio-political changes in Ukraine, as well as to study the impact of internal and external factors on the formation of national identity through the prism of historical education. The author examines how socio-political changes in Ukraine affect the development of historical education and the strengthening of national identity. The author concludes that historical

education is an important tool for the formation of national identity, and that socio-cultural transformations and public policy have a significant impact on its development.

Future research prospects include an in-depth analysis of the impact of modern socio-political processes on the content and methods of historical education in Ukraine, as well as the study of the mechanisms of national identity formation through educational systems. Particular attention should be paid to the role of media and new technologies in the process of transferring historical knowledge, their impact on public consciousness, and the development of effective models of patriotic education in the context of globalisation and information challenges.

Thus, historical education is an integral part of the process of forming national identity, especially in the context of modern challenges. A deep understanding of historical processes enables citizens to think critically, analyse current events and build their future based on the rich experience of previous generations.

Key words: *historical memory, national consciousness, educational reforms, social identity, cultural heritage.*

Постановка проблеми. Питання розвитку історичної освіти в Україні набуває особливої актуальності у зв'язку з посиленням національної свідомості. Історична освіта виступає потужним інструментом формування національної ідентичності, сприяючи усвідомленню спільного минулого, культурних цінностей та відмінностей, що є основою для консолідації суспільства – творенні монолітної політичної нації. Однак, у період всевітнього тренду на глобалізацію з одного боку та повномасштабне вторгнення з іншого, історична освіта стикається з низкою викликів. Серед них можна виділити питання диференційованого сприйняття історичних фактів, особливо серед молоді, що зумовлено впливом цифрових медіа та маніпулятивних інформаційних потоків. Існує ризик спотворення історичної пам'яті, що може призвести до розмивання національної свідомості та послаблення ідентифікації з українською державою. Останнім часом це питання стало особливо болючим, оскільки тисячі молодих українців були вимушені покинути країну та зануритися в чужий для них історичний дискурс (Козлова, 2023). Подолання окреслених викликів вимагає оновлення підходи до викладання історії, розширення та поглиблення освітніх програм з метою формування стійкої національної ідентичності.

Аналіз досліджень. Останніми роками питання патріотичного виховання та збереження історичної пам'яті гостро постало в українському педагогічному дискурсі. Історична освіта, як невід'ємна складова цього процесу, набуває особливого значення в умовах сучасних глобальних викликів, особливо в той час, коли українці виборюють право на власну ідентичність. Адже саме через призму історії формується національна свідомість і виховується повага до держави та її символів. Особливу увагу слід приділити відновленню історичної пам'яті шляхом подолання радянських і російських наративів у освітніх програмах з історії.

Цій темі присвячено працю Ю.Б. Малієнко та О.В. Гурської, у якій авторки аналізують нові принципи та концепції підручникотворення (Малі-

єнко, Гурська, 2023). Водночас значущість музейної спадщини у формуванні національної ідентичності підрастаючого покоління висвітлюється у роботі М.А. Забродської (Забродська, 2023). Важливим чинником для розв'язання окресленого питання є також Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (Закон України, 2022), який визначає стратегічний напрям розвитку державної політики у формуванні національної ідентичності українців.

Попри значну увагу з боку держави та численні дослідження, залишається низка малодосліджених і недостатньо вивчених питань. Зокрема, необхідно створити модель і механізми формування національної ідентичності через розвиток критичного мислення на уроках історії. Також важливо проаналізувати навчальні програми та підручники на предмет наявності рудиментів радянської спадщини і російського впливу, які слід усунути.

Мета статті полягає в аналізі розвитку історичної освіти в контексті сучасних соціально-політичних змін в Україні. Зокрема, розглянуто вплив внутрішніх і зовнішніх факторів на формування національної ідентичності та історичної освіти.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж перейти до висвітлення окресленого питання, необхідно уточнити основні поняття, необхідні для глибокого розуміння суті дослідження. Національна ідентичність, за словами О.С. Кирилюка, є динамічним соціокультурним конструктом, який відображає усвідомлену приналежність індивіда до певної нації (Кирилюк, 2020). Вона формується та еволюціонує під впливом спільних історичних, культурних, мовних і соціальних чинників, об'єднуючи людей у соціокультурну спільноту. Цей процес включає інтеріоризацію спільних цінностей, символів, наративів, що вирізняють дану націю серед інших. Національна ідентичність також асоціюється з відчуттям відповідальності за свою спільноту, лояльністю до національних інтересів і прагненням зберігати та розвивати культурну спадщину.

На сьогодні можна стверджувати, що національна ідентичність відіграє ключову роль у забезпеченні соціальної згуртованості та стабільності держави.

За словами В.В. Безлюдної та В.В. Мартинюк, вона є основою для консолідації суспільства, протидії асиміляційним процесам і зміцнення національної безпеки. Особливо важливим, на думку вчених, є збереження та розвиток національної ідентичності для країн, що зазнають зовнішнього впливу (Безлюдна, Мартинюк, 2021). Ми погоджуємося з цією позицією і вважаємо, що в умовах широкомасштабного вторгнення українська національна ідентичність перебуває під загрозою. На нашу думку, завдання держави полягає у створенні механізмів для збереження національної самоідентичності, зокрема через вивчення історії.

Також, важливо звернути увагу на те, що в статті, паралельно з терміном «національна ідентичність» буде використано поняття «національна ідентифікація», яким позначено процес, у якому людина усвідомлює і приймає свою належність до певної національної спільноти. Він включає формування почуття єдності з іншими членами нації через спільну історію, культуру, мову, тра-

диції та цінності. Процес національної ідентифікації починається з раннього дитинства і триває протягом усього життя, зазнаючи впливу з боку сім'ї, освіти, державної політики, ЗМІ та соціального середовища. Однією з важливих складових є освіта, зокрема історична, яка дає можливість глибше зрозуміти національне минуле та усвідомити цінність і значущість своєї культури. Національна ідентифікація сприяє формуванню колективної пам'яті, зміцнює національну свідомість і є важливою складовою підтримки культурної спадщини та суверенітету країни. У таблиці 1 представлено порівняння національної ідентичності та національної ідентифікації для більш глибокого розуміння відмінностей між цими термінами.

Національна ідентичність визначається як стійкий психологічний зв'язок індивіда з певною нацією, що об'єднує людей у спільну соціокультурну спільноту. На відміну від неї, національна ідентифікація є динамічним процесом усвідомлення та прийняття цієї належності, що формується протягом усього життя. Історичні знання відіграють ключову роль у формуванні та збереженні національної ідентичності, забезпечуючи її сталість та наповнюючи глибоким змістом у суспільному контексті (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Національна ідентичність та національна ідентифікація

Характеристика	Національна ідентичність	Національна ідентифікація	Роль історичного знання
Визначення	Стійкий психологічний зв'язок індивіда з нацією, що ґрунтується на спільних історичних, культурних, мовних і соціальних чинниках.	Активний процес усвідомлення і прийняття індивідом своєї належності до певної національної спільноти.	
Формування	Формується протягом життя під впливом соціокультурного середовища.	Є результатом особистого вибору та свідомого самовизначення.	Формує основу для національної ідентичності, надаючи знання про спільне минуле, традиції та цінності.
Стабільність	Відносно стабільна, проте може змінюватися під впливом соціокультурних трансформацій.	Динамічна, може змінюватися протягом життя в залежності від життєвого досвіду.	Забезпечує стабільність національної ідентичності, надаючи сталі орієнтири в мінливому світі.
Складові	Історична пам'ять, культурні коди, мова, релігія, територія, політичні погляди.	Особисті цінності, уявлення про себе і своє місце у світі, емоційний зв'язок з нацією.	Виступає в якості фундаменту для формування всіх складових національної ідентичності.
Функції	Об'єднує людей, створює відчуття спільності, забезпечує соціальну когезію.	Дозволяє індивідові орієнтуватися в соціальному світі, визначати своє місце в ньому.	Сприяє усвідомленню функцій національної ідентичності та її значення для суспільства.
Взаємозв'язок з іншими ідентичностями	Може співіснувати з іншими ідентичностями (етнічною, релігійною, соціальною).	Може змінюватися в залежності від контексту і ситуації.	Допомагає зрозуміти взаємодію національної ідентичності з іншими ідентичностями.

Джерело: узагальнено авторкою на основі аналізу Безлюдна, Мартинюк (2021)

Національна історія кожної країни є не лише сукупністю фактів. Вона виступає потужним інструментом самопізнання та формування світогляду, своєрідною оптикою, крізь яку здійснюється сприйняття й аналіз навколишнього світу. У процесі вивчення минулого формується індивідуальна ідентичність, розвивається критичне мислення, а також відбувається становлення свідомого громадянського суспільства.

Історія дає змогу глибше зрозуміти, як утворювалися сучасні суспільства, які цінності стали їхньою основою, а також які виклики їм доводилося долати. Вивчення історії дозволяє аналізувати різні точки зору, оцінювати дії історичних постатей і розуміти причинно-наслідкові зв'язки подій, що формували хід історичного розвитку.

Таким чином, історія є важливим інструментом формування національної ідентичності. Вивчаючи історію свого народу, кожен отримує можливість усвідомлювати власну належність до певної спільноти, опановувати культурні коди, традиції та цінності. Історія допомагає відчувати гордість за досягнення предків та відповідальність за майбутнє своєї країни.

Оцінюючи стан історичної науки в Україні, необхідно враховувати низку зовнішніх та внутрішніх факторів, які впливають на її розвиток. До перших слід віднести, насамперед, трансформаційний період, у якому перебуває наше суспільство, що зазнає соціально-економічних та політичних змін. У такій ситуації недовіра значної частини громадян до старих парадигм поєднується з готовністю сприймати псевдонаукові теорії та сенсаційні «відкриття», які часто не мають наукового підґрунтя (Пошетун, 2023). Альтернативою цим підходам є, на жаль, не завжди якісні сучасні наукові дослідження, а здебільшого переважно репринтні дореволюційні або зарубіжні праці.

Натомість, історія все частіше перетворюється на елемент «медійної культури», а засоби масової інформації активно сприяють цьому процесу. Використовуючи зростаючий інтерес громадян до власного минулого, формується жанр продукції, яку можна охарактеризувати як «популярна історія», де наукові виступи часто переплітаються з художніми інтерпретаціями, а інколи й із прямою вульгаризацією. На жаль, навіть у випадку певної відповідальності деяких авторів межа між цікавою подачею, художністю та документальністю часто не завжди чітко проводиться, і це видно з явної ангажованості окремих програм. На нашу думку ці процеси можуть мати негативний вплив на становлення національної ідентичності, оскільки

існує ризик того, що для масової аудиторії буде цікаво пізнання не історичних фактів, а викривлень та фальсифікацій, що неодмінно призведе до втрати української ідентичності. У цьому контексті задача історичної освіти бачиться нами не лише як висвітлення певних фактів, але й формування критичного апарату історичного мислення.

Іншим важливим фактором є процес укріплення державних інститутів та самих структур влади, що сприяє зростанню політичних запитів до історії. Це вимагає від науки пошуку відповідей на актуальні питання сучасності. Однак, на жаль, ці запити часто не враховують глобальні стратегії розвитку держави та суспільства, а також реальний стан науки, її ресурсні й кадрові можливості. Це створює певний дисбаланс у фінансуванні наукових галузей, коли наукові напрямки, особливо гуманітарні, недооцінюються в порівнянні з природничими науками. Ми вважаємо, що викладання історії повинно ґрунтуватися виключно на фактах та їхньому критичному аналізі, уникаючи проникнення до навчальних програм кон'юнктурних та пропагандистських елементів.

На думку Р. Потаренко, О. Тарапон нині історична освіта в Україні суттєво відрізняється від попередніх етапів розвитку, оскільки вона функціонує в новому інформаційному просторі, вбираючи з нього нові методи та водночас впливаючи на його формування (Потаренко, Тарапон, 2023). Завданням історії сьогодні є не лише написання наукових праць, але й створення верифікованих історичних знань, перевірених на основі великих і надійних баз даних, які формуються спільними зусиллями науковців та творчих колективів. Інтернет-ресурси, хоча й мають великий потенціал для пошуку необхідної інформації, інколи містять неперевірену, фрагментарну чи навіть сфальсифіковану інформацію. Це ставить питання щодо необхідності створення науково апробованих ресурсів, зокрема на сайтах провідних університетів та наукових установ України (Суший, 2024).

Серед важливих внутрішніх факторів розвитку історичної освіти необхідно відзначити ерозію попередніх теоретико-методологічних орієнтирів. Відбулася декларативна відмова (без широких дискусій) від гносеологічного монізму, що був характерний для спрощеного марксистського трактування історії у радянський період нашої держави, і перехід до плюралізму в історичному дискурсі. Це дало змогу розпочати процес формування національної ідентифікації у принципово нових умовах свободи та критичного осмислення історичного досвіду.

Це явище є характерним не лише для освітнього середовища постколоніальних країн. У країнах ЄС також триває звільнення від диктатури попередніх шкіл. Наприклад, у Франції досі ведеться боротьба з наслідками впливу «школи Анналів». Французькі історики відкрито вказують на «тиранію Анналів» та необхідність її подолання. Водночас мотивація французьких науковців значною мірою була історико-культурною, спрямованою на запобігання стагнації та збереження актуальності науки, що відрізняється від ідеологічних обмежень, нав'язаних радянською системою в Україні.

До речі, у Франції історія та історична наука традиційно є важливими складовими суспільної свідомості (Горностай, 2024). До них ставляться з великою повагою, хоча й іноді вважають ці галузі більше мистецтвом, ніж наукою. Франція підтримує значні історичні проекти, які отримують державну і грантову підтримку, зокрема через тематичні програми Національного центру наукових досліджень (CNRS).

В Україні у підходах до історичної освіти можна простежити дві розбіжні лінії. Перша орієнтована на створення патріотичної історії, яка об'єднує суспільство, формує національну ідентичність та самосвідомість особистості. Друга наголошує на суперечливості та неоднозначності історичних подій, пропагуючи необхідність плюралістичних, деідеологізованих концепцій, що визнають виключно свободу вибору особистості без зовнішнього впливу.

Поєднання цих двох підходів є складним завданням. Це зумовлено тим, що оцінка соціального досвіду є індивідуальною, варіюється залежно від поколінь і суспільних груп та змінюється з часом. Історія свідчить, що людство завжди балансувало між державним і індивідуалістичним початками. Державна генеза проявляється в усталених формах, тоді як індивідуалізм має численні прояви: від приватного інтересу до анархістських прагнень.

Варто зауважити, що індивідуалістичний напрямок не є деструктивним сам по собі. Він може набувати негативного характеру лише тоді, коли трансформується в соціальний егоїзм. При цьому такий егоїзм нерідко маскується турботою про суспільне благо або захистом прав особистості, що ускладнює його ідентифікацію та аналіз.

Проте, орієнтуючись на будь-яку гносеологічну теорію, історик має лише один шлях, створюючи праці, спрямовані на довговічність і наукову затребуваність. Цей шлях полягає у чистоті та глибині історикооцінного аналізу – це справжній ключ до перевірки і достовірності, і професіоналізму (Пріма, 2019). Такий аналіз стає дедалі

більше міждисциплінарним. Союз історії, інформатики, філології, філософії, психології та інших наук давно склався і приносить свої плоди. Проте, розвиваючи міждисциплінарні підходи, важливо не допустити розмивання самого предмета історії і впровадження в нього чужорідних та непридатних соціологічних, політологічних та інших схем, що значно спрощують складний феномен історичного дослідження.

Кількісний аналіз, найважливіший інструмент історичних реконструкцій, також має свої межі і не може претендувати на повну об'єктивність без логічного та експертного аналізу фактів на основі погоджених і визнаних науковим співтовариством критеріїв. І тут виникають проблеми вироблення цих критеріїв, їх визнання та впровадження в освітній процес. Простими прикладами цих труднощів є розбіжні оцінки історичних особистостей з точки зору результативності та моральності їхніх дій, питання про витрати історичного процесу та ціну перетворень, наприклад, модернізації.

У підготовці кадрів істориків важливе місце займає загальногуманітарна підготовка та освіченість студентів. Практика останніх років показує, що поряд із широким впровадженням інтернету в освіту, в повсякденне життя і навіть у систему спілкування молоді, спостерігається очевидний занепад грамотності та начитаності. Цьому сприяють самі ресурси інтернету, що рясніють грубими орфографічними та синтаксичними помилками, а також плачевний стан вивчення української мови та літератури в середній школі, що ускладнюється скасуванням твору як вступного іспиту до вишів та заміною його малоефективним і формальним ЗНО з української мови. Це вже призвело до зневажливого ставлення абітурієнтів і студентів до класики, до культури слова. Небезпечним явищем стало проникнення комп'ютерного сленгу в повсякденну мову, в доповіді, реферати, курсові та дипломні роботи.

Говорячи про перехід до нової, так званої Болонської системи навчання, треба усвідомлювати, що і в ряді країн Заходу (Італії, Франції, ФРН, наприклад) реформа призвела до спрощення, усереднення та зниження рівня освіти, до ліквідації та скорочення важливих курсів, особливо на ранній, бакалаврській, ступені. Крім того, в області написання та викладання історії значною мірою орієнтація робиться не на системність, а на пошук незвичного, на розвиток самостійності та досягнення оригінальності й захопливості будь-якою ціною, навіть ціною спрощення і відмови від старих укорінених традицій. Це – запорука популярності, а в значній мірі – результат диктатури ринку та масової свідомості. У цій системі є пози-

тив – це виявлення індивідуальності особистості, її творчих можливостей. Але жертвою часто стає широта історичного кругозору (Пошетун, 2021).

Хочемо підкреслити, що історична освіта відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні національної самосвідомості, оскільки вона є основним інструментом, через який нація усвідомлює себе, свої корені та своє місце в історії. Через вивчення історії кожна людина отримує можливість зрозуміти, як розвивалися важливі події, які соціальні, політичні та культурні процеси формували сучасну державу, її традиції та ідентичність.

В історичній освіті важливу роль відіграють особистості, що стали символами народної єдності та боротьби за незалежність. У процесі вивчення таких аспектів історії, як визвольні рухи, боротьба за національну гідність, здобутки в науці, культурі та мистецтві, студент формує не лише знання про факти, але й емоційне ставлення до власної нації. Це сприяє створенню глибокого зв'язку між індивідом та його народом, оскільки історія стає тим містком, який з'єднує покоління і дозволяє людям відчувати себе частиною великої історичної традиції.

Проте, важливо зазначити, що історія, як предмет навчання, повинна бути подана не лише в контексті «героїчних подвигів» або «трагічних поразок». Вона має бути збалансованою, з критичним осмисленням різних етапів розвитку нації, включаючи і суперечливі моменти, і труднощі, з якими стикалася країна. Історична освіта, таким чином, сприяє формуванню глибокої національної самосвідомості, яка дозволяє народові не тільки

пишатися своїм минулим, але й вчитися на своїх помилках, розвиваючи почуття відповідальності за майбутнє.

Водночас, важливо зазначити, що в умовах глобалізації роль історичної освіти набуває нових значень. Вона повинна не лише виховувати патріотизм, але й сприяти розвитку критичного мислення, здатності до порівняння різних культурних і історичних традицій, що дозволяє нації займати свою унікальну позицію на світовій арені.

Висновки. Таким чином, історія – це не лише навчальний предмет, а й ключ до розуміння себе та навколишнього світу. Вивчення минулого дозволяє готуватися до майбутнього, розвивати інтелектуальні навички та формувати критичне мислення, що робить суспільство більш освіченим і свідомим.

У ході дослідження встановлено, що історична освіта відіграє вирішальну роль у формуванні національної ідентичності. Вона сприяє усвідомленню індивідами своєї належності до певної нації через спільну історичну пам'ять, культуру та традиції. Історична освіта розвиває національну свідомість, формує почуття єдності та патріотизму, а також навчає критично оцінювати історичні події.

Завдяки вивченню історії громадяни здобувають знання, які забезпечують збереження та зміцнення національної ідентичності в умовах соціальних та політичних трансформацій. Таким чином, історична освіта є одним із ключових інструментів для збереження національної самобутності та формування стійкого суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афонін Е. А., Мартинов А. Ю. Архетипіка багатополярного світу: від війни до миру. *Український соціум*. 2022. Вип. 2, № 81. С. 15–31. URL: <https://ukr-socium.org.ua/uk/archive/2-81-2022/arkhetytika-bahatopoliarnoho-svitu-vid-vijny-do-mynu/> (дата звернення: 26.11.2024).
2. Безлюдна В. В., Мартинюк В. В. Форми та методи формування національної ідентичності студентської молоді в позааудиторній роботі. *Молодь і ринок*. 2021. Вип. 7–8 (193–194). С. 6–12. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/issue/view/14601/7926> (дата звернення: 26.11.2024).
3. Горностаї П. Історико-культурна картина світу та історична травма українців. *Проблеми політичної психології*. 2024. Вип. 15, № 29. С. 7–29. DOI: <https://doi.org/10.33120/pop-Vol15-Year2024-157> (дата звернення: 26.11.2024).
4. Забродська М. А. Розбудова національної ідентичності українців шляхом використання сучасних музейних просторів і створення гейміфікованих продуктів для вмотивованого вивчення історії та культури. *Культурні та мистецькі студії XXI століття: науково-практичне партнерство* : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. / М-во культ. України та інформ. політики ; Нац. акад. кер. кадрів культ. і мистец. (Київ, 09 листопада 2023 р.). Київ: НАКККіМ, 2023. С. 258–259. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5382/Tezy_09_11_2023-2.pdf?sequence=1#page=258 (дата звернення: 26.11.2024).
5. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення: 10.11.2024).
6. Кирилюк О. С. Українські національна ідентичність, національна пам'ять та національна резистентність. *«Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті»*: Збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю Львів: Друкарня ЛНМУ ім. Данила Галицького, 2020. С. 226–229. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/32668> (дата звернення: 26.11.2024).
7. Козлова Л. Б. Інноваційні підходи до викладання історії у закладах вищої освіти: від традиційних методів до цифрових ресурсів. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. Вип. 8(14). С. 865–872. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-8\(14\)-865-872](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-8(14)-865-872) (дата звернення: 26.11.2024).

8. Малієнко Ю. Б., Гурська О. В. Оновлені програми з історії України 2022: наративи, концепти, перспективи підручникотворення. *Проблеми сучасного підручника*. 2022. Вип. 29. С. 125–136. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734216/1/Малієнко_Гурська_ПСП_29_2022.pdf (дата звернення: 26.11.2024).
9. Міхно О. Деколонізація української педагогічної біографістики: теоретичні контури. *Український педагогічний журнал*. 2024. Вип. 1. С. 104–113. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/728> (дата звернення: 26.11.2024).
10. Пометун О. Активне навчання учнів історії та громадянської освіти у контексті запровадження державного стандарту базової середньої освіти. *Український педагогічний журнал*. 2021. № 4. С. 106–115. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2021-4-106-115> (дата звернення: 26.11.2024).
11. Пометун О. Навчання історії й громадянської освіти як чинник формування національної й громадянської ідентичності учнів в умовах війни та повоєнного розвитку України. *Український педагогічний журнал*. 2023. № 2. С. 62–72. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-2-62-72> (дата звернення: 26.11.2024).
12. Потаренко Р., Тарапон О. Методика національно-патріотичного виховання на уроках історії в школі. *Український літопис*. 2023. Вип. 1. С. 93–98. DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-8583-2023-1-93-98> (дата звернення: 26.11.2024).
13. Пріма Д. Громадянськість як інтегративна якість особистості майбутнього фахівця. *Інноватика у вихованні*. Рівне, 2019. Вип. 10. С. 221–225. URL: <https://ojs.itup.com.ua/index.php/iuu/article/view/195/182> (дата звернення: 26.11.2024).
14. Суший О. Травма як соціальний діагноз Українського суспільства. *Проблеми політичної психології*. 2023. Вип. 14, № 28. С. 62–78. DOI: <https://doi.org/10.33120/porp-Vol14-Year2023> (дата звернення: 26.11.2024).

REFERENCES

1. Afonin E. A., Martynov A. Yu. (2022) Arkhetypika bahatopoliarnoho svitu: vid viiny do myru. [Archetypes of a multipolar world: from war to peace] *Ukrainskyi sotsium – Ukrainian Society*, 2(81), 15–31 [in Ukrainian].
2. Bezliudna V. V., Martyniuk V. V. (2021) Formy ta metody formuvannya natsionalnoi identychnosti studentskoi molodi v pozaaudytornii roboti. [Forms and methods of forming national identity of student youth in extracurricular work] *Molod i rynek – Youth and the Market*, 7–8(193–194), 6–12 [in Ukrainian].
3. Hornostai P. (2024) Istoryko-kulturna kartyna svitu ta istorychna travma ukraintsiv. [Historical and cultural picture of the world and the historical trauma of Ukrainians] *Problemy politychnoi psykholohii – Problems of Political Psychology*, 15(29), 7–29 [in Ukrainian].
4. Zabrodska M. A. (2023) Rozbudova natsionalnoi identychnosti ukraintsiv shliakhom vykorystannia suchasnykh muzeinykh prostoriv i stvorennia heimifikovanykh produktiv dlia vmotyvovanoho vyvchennia istorii ta kultury. [Development of Ukrainian national identity through the use of modern museum spaces and the creation of gamified products for motivated study of history and culture] *Kulturni ta mystetski studii XXI stolittia: naukovo-praktychne partnerstvo – Cultural and Artistic Studies of the 21st Century: Scientific and Practical Partnership, materials of IV All-Ukrainian Conference*. Kyiv: NAKKKiM, 258–259 [in Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy «Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhenia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti». [Law of Ukraine “On the Basic Principles of State Policy in the Sphere of Affirmation of Ukrainian National and Civil Identity”] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (accessed: 10.11.2024) [in Ukrainian].
6. Kuryliuk O. S. (2020) Ukrainski natsionalna identychnist, natsionalna pamiat ta natsionalna rezystentnist. [Ukrainian national identity, national memory, and national resilience] *Totalitaryzm yak systema znyshchennia natsionalnoi pamiaty – Totalitarianism as a System for the Destruction of National Memory, materials of the conference*. Lviv: LNMU im. Danyla Halatskoho, 226–229 [in Ukrainian].
7. Kozlova L. B. (2023) Innovatsiini pidkhody do vykladannia istorii u zakladakh vyshchoi osvity: vid tradytsiinykh metodiv do tsyfrovyykh resursiv. [Innovative approaches to teaching history in higher education institutions: from traditional methods to digital resources] *Aktualni pytannia u suchasni nauki – Current Issues in Modern Science*, 8(14), 865–872. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-8\(14\)-865-872](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-8(14)-865-872) [in Ukrainian].
8. Malienko Yu. B., Hurska O. V. (2022) Onovleni prohramy z istorii Ukrainy 2022: naratyvy, kontsepty, perspektyvy pidruchnykotvorennia. [Updated programs on the history of Ukraine 2022: narratives, concepts, perspectives of textbook creation] *Problemy suchasnoho pidruchnyka – Problems of the Modern Textbook*, 29, 125–136 [in Ukrainian].
9. Mikhno O. (2024) Dekolonizatsiia ukrainskoi pedahohichnoi biohrafistyky: teoretychni kontury. [Decolonization of Ukrainian pedagogical biography: theoretical outlines] *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal – Ukrainian Pedagogical Journal*, 1, 104–113 [in Ukrainian].
10. Pomետun O. (2021) Aktyvne navchannia uchniv istorii ta hromadianskoi osvity u konteksti zaprovadzhennia derzhavnogo standartu bazovoi serednoi osvity. [Active teaching of students of history and civic education in the context of the implementation of the state standard of basic secondary education] *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal – Ukrainian Pedagogical Journal*, 4, 106–115. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2021-4-106-115> [in Ukrainian].
11. Pomետun O. (2023) Navchannia istorii i hromadianskoi osvity yak chynnyk formuvannya natsionalnoi i hromadianskoi identychnosti uchniv v umovakh viiny ta povoyennoho rozvytku Ukrainy. [Teaching history and civic education as a factor in the formation of national and civic identity of students in the conditions of war and post-war development of Ukraine] *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal – Ukrainian Pedagogical Journal*, 2, 62–72. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-2-62-72> [in Ukrainian].

12. Potarenko R., Tarapon O. (2023) *Metodyka natsionalno-patriotychnoho vykhovannia na urokakh istorii v shkoli.* [Methodology of national-patriotic education in history lessons at school] *Ukrainskyi litopys – Ukrainian Chronicle*, 1, 93–98. DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-8583-2023-1-93-98> [in Ukrainian].

13. Prima D. (2019) *Hromadianskist yak intehratyvna yakist osobystosti maibutnoho fakhivtsia.* [Citizenship as an integrative quality of the personality of a future specialist] *Innovatyka u vykhovanni – Innovation in Education*, 10, 221–225 [in Ukrainian].

14. Sushyi O. (2023) *Travma yak sotsialnyi diahnoz Ukrainskoho suspilstva.* [Trauma as a social diagnosis of Ukrainian society] *Problemy politychnoi psykholohii – Problems of Political Psychology*, 14(28), 62–78. DOI: <https://doi.org/10.33120/popp-Vol14-Year2023> [in Ukrainian].